

Onverwachte post

De man leunt op zijn stok en kijkt naar de stationsklok. De rimpels in zijn voorhoofd worden dieper als hij zijn wenkbrauwen optrekt naar de tijd. Twee minuten voor tien, mooi op schema, zoals hem bevolen is. Hij krabt onder de geblokte alpinopet die hij 's zomers en 's winters draagt. De pet schuift naar achteren. Slechts enkele streepjes grijs haar komen eronder uit.

Hij zwikt door zijn been en leunt zwaar op de met zilveren plaatjes beslagen stok. Zijn gezicht trekt in een grimas. De last van oude wonden en gevorderde leeftijd. De tijd dat hij als een hertenbok door de beboste heuvels van Bosnië sprong ligt ver achter hem. Dat was voor zijn been als straf onder hem vandaan geschoten werd door een *Četnik*. Voor de alles verslindende blinde waanzin die de Joegoslavische bodem had verzadigd met jong bloed.

De man haalt diep adem en sleept zich naar een van de zwartstalen framebankjes die op elk Nederlands station staan. Hij slaat zijn wollen jas om zijn met kippenvel bedekte benen en negeert de pislucht die zijn neus verontreinigt. De zoete hete geur van vers bloed dat uit jonge kerels spuit is vele malen erger.

Behoedzaam frutselt hij het langwerpige doosje uit een diepe jaszak. Het briefje dat bij het doosje is geleverd, is duidelijk: klokslag tweeëntwintig uur op het station. Doos dicht laten.

Hij had het van onder en van boven bestudeerd, ermee gerammeld en eraan geroken. De beschrijvingen zijn het bewijs dat het uit het oude land komt en alles uit het oude land is nostalgisch mooi en gevaarlijk als een bermbom. Het maakt geen geluid en het ruikt muffig, zoals elk ander op leeftijd rakend doosje van karton zou doen. Hij heeft het uit gewoonte dicht gelaten. Instructies negeren heeft anderen voor hem hun gezondheid gekost. Die fout heeft hij nooit gemaakt en het zou dom zijn daar in de winter van zijn leven mee te beginnen. Hij gaat rustig afwachten op wat, hij kijkt op de klok, over twintig seconden gaat komen.

Het doosje glijdt zorgvuldig terug in zijn zak. Hij strekt zijn pijnlijke been en leunt met gesloten ogen achterover. Het stalen bankje is een aanslag op zijn gammele botten. Toch is deze pijn vele malen beter te verduren dan die van het urenlang op zijn kapotte been staan waartoe hij in een vorig leven was gedwongen.

De chemisch frisse geur van gel, vermengd met een Davidoff luchtje, Cool Water zo te ruiken, jaagt zijn hartslag op. Ook zonder zijn ogen te openen weet hij dat er iemand naast hem is komen zitten. Een jonge man, ongetwijfeld. Oude mannen gebruiken geen gel en vrouwen, oud noch jong, geen aftershave.

Een ruisende beweging van kleding vertelt hem dat de man zijn richting opschuift. Het moment suprême. Het uur van de waarheid. Misschien zijn laatste uur. Hij twijfelt of hij

zijn ogen durft te openen. Wil hij het mes wel zien dat hem zijn bloed gaat kosten? Hij heeft vaker een mes door zijn vlees voelen glijden, maar nooit door zijn keel.

'Meneer Božilović, heeft u het doosje bij u?'

De oude man slaakt een onhoorbare zucht. Geen mes, geen bloed, geen dood, al kan dat laatste in zijn geval nooit lang meer duren. De jongeman heeft hem aangesproken in de Bosnische variant van het Servo-Kroatisch. Misschien komt hij als vriend. Misschien komt hij als de wolf uit het sprookje van *Crvenkapica*. De oude Božilović vist het doosje uit zijn zak. Hij opent aarzelend zijn ogen en gaat rechtop zitten. Het doosje steekt hij zonder te kijken opzij.

'Ik ruik uw angst. De geur misstaat u. Waarom bent u bang?'

De jonge stem klinkt open. In de vraag ligt een spottende ondertoon. 'Verwar voorzichtigheid niet met angst. Ik ben oud geworden door voorzichtig te zijn voor ik een vinger in hete pap steek.'

De jongeman lacht. Het is een heldere, vrolijke lach die prettig klinkt. Hij roept herinneringen op aan goede tijden en een verdrietig verleden. 'Wie ben je?'

'Kijk me aan en vertel het me.'

Božilović blikt kort opzij en ziet in die ene oogopslag halflang, springerig zwart haar, glinsterend van de gel, diepliggende donkerbruine ogen, een scherpe neus, volle lippen en een rimpelloze, gebruide huid.

'U hoeft niet bang te zijn.'

'Jouw woorden. Overtuig me maar.'

'Ik ben Dragan Radić.'

Božilović haalt zijn schouders op. Zijn gezichtuitdrukking blijft neutraal. 'Gefeliciteerd. Die naam is mij onbekend.'

'Ik ben de zoon van Milo en Mirjana Radić.'

De oude man zucht, grijpt zijn met zilver beslagen wandelstok en gebruikt die als steunpunt om te gaan verzitten. Hij kijkt de jongeman aan. 'Je spreekt mijn taal vloeiend, maar je praat in raadsels. Ze zijn mij onbekend. Behoren ze tot de slachtoffers die op mijn geweten rusten?'

'De achternaam van mijn moeder was Ančić. Ze is geboren als Mirjana Ančić, dochter van...'

'Dragan en Ana Ančić. Je bent naar je grootvader vernoemd.' Božilović krijgt tranen in zijn ogen. 'Ik heb je grootvader en grootmoeder goed gekend, jongen.'

'Dat heb ik begrepen.'

'Ze zijn al vele jaren dood.'

'Dat weet ik.'

'Het was mijn schuld. Mijn lafheid heeft hen doen sterven. Dat weet je ongetwijfeld ook.'

'Zo luidt het verhaal.'

De ogen van de oude man lichten op. 'Als je het allemaal weet, kwel me dan niet langer. Doe wat je moet doen. Pak je mes of je pistool en doe het vlug. Laat me niet lijden, zoals ik je grootouders heb laten lijden.'

'Wilt u weten wat ik u gestuurd heb?'

'Slechts als het iets toevoegt aan mijn leven voor ik naar de hel verhuis.'

'Dat mag u zelf beoordelen.' Dragan Radić weegt het doosje op zijn hand en kijkt er nadenkend naar. 'Ik weet niet of u het verdient. Ik vind u negatief.'

De oude man trekt met zijn schouder. 'Ik ben negatief geboren.'

'Dat is in tegenspraak met wat ze mij verteld hebben.'

Božilović' blik verhardt. 'Ik weet van geen gezamenlijke bekenden. Mijn vrienden zijn dood. Mijn familie is dood en jij bent veertig jaar jonger dan ik. Doe wat je moet doen, of laat me met rust.'

Dragan opent het doosje en bestudeert de inhoud. Božilović strekt zijn magere nek en zijn fletse ogen lichten op. Het deksel belemmert hem het zicht op het binnenste.

'Je geniet hiervan.'

Dragan Radić glimlacht. 'Een beetje.'

'Je bent wreed.'

'Misschien ben ik wreed geworden.'

'Door mijn lafheid.'

'Dat is een duidelijke en onterechte conclusie.'

Božilović tikt ritmisch met zijn stok op de tegelvloer van het station. 'Pak je mes en doe het.'

'Dat is geen bijzonder eervolle dood.' De toon is weer spottend.

'Ik heb mijn eer verkwanseld. In 1995 heb ik met mijn eer en het bloed van jouw grootouders de Bosnische grond gedrenkt. Ik ben niets en ik heb niets. Niet meer.'

'Maar ook niets minder.'

De oude man trekt zijn breekbare nek dieper in zijn jas. 'Je praat wartaal.'

'Evenveel als u.'

Božilović snuift, rochelt en spuwt een fluim op de tegels. 'Bah, dat is nou precies wat ik bedoel. Ik druk mij duidelijk genoeg uit.'

'Uw woorden zijn duidelijk zonder betekenis. U was ooit alles en u had ooit bijna alles. En nu gedraagt u zich als een wegwijnende uitgekakte invalide. Wat moet ik daar mee?' De jongeman boort zijn scherpe blik in Božilović' ogen, alsof hij een poging doet in de ziel van zijn bejaarde gesprekspartner te kijken.

'Wat mij betreft niets. Of alles. Zoek het maar uit. Jij hebt de toekomst. Jij hebt de overhand. Het mes.'

Dragan draait zijn hoofd met een ruk af. 'Wat zeurt u toch de hele tijd over een mes. Wilt u een mes zien? Dat kan. Maar ik zal het hier niet gebruiken.'

De oude man knikt begrijpend. 'Je gunt me dat genoeg niet.'

'Kletspraat en zwelgen.'

'Zwelgen!?'

'Zwelgen in zelfmedelijden.'

Božilović trekt met zijn kapotte been. De woorden van de snotneus, die nog in de luiers lag toen zijn been al kapot was, zijn een nieuwe aanslag.

'Ik heb gelijk, oude man. Of niet?' Hij legt zijn hand op Božilović' trillende pols.

'Wie zal het zeggen.' De neutrale opmerking klinkt vaag bevestigend.

'Ik zeg het en u weet het.'

Božilović trekt zijn hand, die op de houten knop van zijn stok rust, abrupt weg. 'Als je niet gaat steken en snijden, ga ik naar huis. Het is laat en ik ben oud en moe. Alleen en moe.'

'Moe, dat begrijp ik. Alleen niet. Ik ben er en ik praat met u.'

'Noem je dat praten? Je bedreigt me, je praat in raadsels, zaait verwarring. Zo snel schakelen lukt me niet meer. Werk je voor de SDB? Ben je een *Četnik*? Ik ben alleen. Mijn vrienden en familieleden zijn dood, van de meesten knaagt hun dood aan mijn ziel. Jij bent mij onbekend. Vrienden zullen we nooit worden. Daarvoor rest mij te weinig leven.'

'Wilt u nog steeds niet weten wat er in het doosje zit?'

Božilović kijkt opzij, iets langer deze keer. Dragan's ogen staan vriendelijk en vragend.

'Je mag het me vertellen als je dat per se wilt. Maar zorg dat het iets toevoegt.'

'Die beoordeling laat ik aan u.'

Božilović strekt zijn stramme arm uit en grijpt het doosje. Vanuit zijn ooghoeken houdt hij de jonge Radić in de gaten, ondanks dat vluchten een onmogelijkheid is als zijn actie beloond wordt met een in het neonlicht van de stationshal blikerend mes. Dragan Radić trekt vaag met zijn lippen waardoor het lijkt of hij glimlacht, alsof hij de argwaan kan raden en het belachelijk vindt.

Stijve vingers pulken aan de sluiting van het doosje. Ogen die teveel gezien hebben, kijken in ogen die de wereld onbevangen in zich opnemen.

'Helpen?'

Božilović knijpt zijn lippen op elkaar en schudt kort van nee. Hij peutert met zijn nagel het dekseltje los en wacht. Voor hij naar beneden kijkt, blikt hij opzij en slikt. 'Gaat het me pijn doen?'

De jonge Radić schuift ruisend richting Božilović en legt beide handen op zijn arm. 'Daar komt u alleen achter als u het opent en er in kijkt.'

'Dat zal dan wel.' Hij opent het doosje.

'Wie is dat?' Zijn bevende pink verdwijnt in het doosje en wipt de foto eruit door de nagel onder de rand te steken en op te trekken.

'Dat ben jij.' Hij wijst naar de jongeman op de foto. 'Maar wie is dat?'

'Waar lijkt het op?'

'Pak, jurk, feest. Je vrouw? Je bruiloft.'

Dragan knikt bevestigend.

'Mooie meid. Als ik jouw leeftijd had dan wist ik het wel. Dan zat ik deze avond niet te verspillen op een winderig station.' Hij stopt de foto terug. 'Waarom haal je deze hele charade uit vanwege een bruiloftsfoto?'

'U was erbij in 1995. Er zijn voldoende mensen die u graag in Den Haag voor het gerecht zouden zien. Ik heb ervoor gekozen voorzichtig te zijn.'

Ilija Božilović zucht diep en schudt zijn schouders los, voor zover dat nog gaat. 'Mij treft geen andere blaam dan tentoonspreiding van een overtreffende trap van lafheid en een domheid die aan misdadigheid grenst.'

'Dat weet u en dat weet ik. En zij weet het intussen ook.'

'Is dat belangrijk?'

'Wat?'

'Dat zij dat weet?'

'Ik vind van wel. Zij vindt van wel. En u zo meteen ook.'

'Het zal wel.'

'Ze is twintig, net als ik.'

'Een hoopvolle leeftijd.'

De jongeman grinnikt. 'U zegt het mooi.'

'Wat ik zeg is waar. Twintig jaar en getrouwd met een prachtmeid uit het thuisland. Meer heb je niet nodig. Maak haar gelukkig. Schenk haar een kind. Vrouwen willen kinderen.'

'Ik ben het met u oneens.'

'Dat geeft niet. Dat leer je vanzelf.'

'Dat geeft wel. Zij heeft meer nodig dan dat en dus heb ik meer nodig dan dat.'

'Je spreekt nog steeds, of misschien alweer, in raadsels. Vertel me wat ik jullie kan geven dat zij nodig heeft om gelukkiger te worden dan ze kan zijn met jouw kind in haar buik.

Vertel me waarom uitgerekend ik een rol moet spelen vanavond. Ik ken jullie niet.'

'Jelena en ik kennen elkaar bijna zeventien jaar. Ze kwam in mijn leven als mijn zusje en zal mijn leven verlaten als mijn echtgenote.'

'Jelena heet ze?' Božilović kijkt strak voor zich uit. In een ooghoek verschijnt een traan.

'Die naam brengt blije en droeve herinneringen bij me boven.'

De jonge Radić slaat een arm om zijn magere schouders. 'Laten het vanaf nu vooral blije herinneringen zijn. Mijn Jelena is uw Jelena.'

Božilović verstijft. 'Jij kunt niet bedoelen wat ik vermoed wat je bedoelt.'

'Dat kan wel.'

'Je bent een leugenaar. Stop met je gemartel. Pak je mes en dood me daarmee in plaats

van met je valse woorden.'

'Meneer Božilović, ik lieg niet. Na de val van de enclave en de zinloze genocide heeft iemand met tegenwoordigheid van geest uw Jelena bij Bosnische vrienden ondergebracht. Zo hebben ze haar gered van de wraakacties van de Bosnische moslims. Uw Jelena werd ondergebracht bij Milo en Mirjana Radić, mijn ouders. Ze hebben haar opgevoed als hun eigen dochter. Tegen de buitenwereld hebben ze consequent volgehouden dat ze een nichtje is wier ouders bij bombardementen op Sarajevo om het leven zijn gekomen. Wie kon in die chaos toen controleren of dat klopte?'

Božilović draait zich half om en haalt uit met zijn stok. Een van de zilveren plaatjes met bosmotieven schiet los. De katachtige armbeweging is in strijd met Božilović' broze voorkomen. De wandelstok raakt Dragan vlak onder zijn knie op z'n scheenbeen. Die slaakt een schreeuw die enkele late treingangers op doet kijken. Ze lopen snel door. De meesten verleggen hun route door de stationshal om op voorhand te voorkomen dat ze ergens bij betrokken raken dat vertraging oplevert.

Ilija Božilović legt zijn hand op de heup van Dragan en zakt uitgeput achterover terwijl de jongeman zijn scheenbeen inspecteert.

'Bij de profeet, waarom slaat u mij?'

'Omdat je liegt. Ik heb geen idee wat je van een oude man als ik nodig hebt, maar je liegt dat de vonken er van af vliegen. Ze zijn dood. Geen enkele moslimfamilie zou in die tijd een Bosnische Serviër geholpen hebben. Zelfs boezemvrienden stonden elkaar naar het leven. Kleuters van drie over de kling jagen was een volkssport. Het was er de tijd niet naar. Nog niet trouwens.'

'Ongelovige.'

Božilović haalt zijn schouders op en staat op. 'Lieg rustig verder. Als je niet gaat snijden, steken of schieten, ga ik naar huis. Het is laat, het is koud en ik ben oud en moe.'

'En alleen, vergeet dat niet. Voor de rest van uw leven alleen.'

Het is eerste keer dat Dragan Radić zijn stem verheft. De oude man reageert vlak. 'Dat is mijn probleem.'

Ilija Božilović hinkt de stationshal uit. Zijn tred met twee voeten en een stok galmt door de verlaten hal als de slome kata-klop van stapvoets bewegende paardenhoeven. Dragan Radić zakt achterover op de framebank. Hij legt zijn hoofd achterover, zo ver als de flexibiliteit van zijn nek reikt, en zucht diep. Ze hebben het zo goed voorbereid. Hun reis vanuit Sarajevo naar Holland. De zoektocht naar grootvader Božilović. Hun omzichtige plan om de oude man te benaderen met het doosje met de foto, de neutrale locatie en de cryptische omschrijving over de inhoud.

Wat had de oude man gezegd? "Verwar voorzichtigheid niet met angst". Hij leeft in het verleden. Een angstig en paranoïde verleden, al klopt het natuurlijk dat hij nog altijd, onterecht, gezocht wordt om zijn verhaal te doen voor het Joegoslavië tribunaal.

Dragan trekt zijn handen door zijn dikke, springerige zwarte haardos, buigt voorover tot zijn voorhoofd bijna zijn knieën raakt en staat even later op. Tijd om terug te gaan en Jelena het droeve nieuws te vertellen. Zijn mooie Jelena. Hij moet zich wapenen tegen het verdriet dat hij in haar donkere ogen gaat lezen. Tranen in plaats van flonkerende blijheid. Ze gaan een steek in zijn hart veroorzaken. Hij loopt de hal uit en houdt een taxi aan.

Ze loopt met uitgestoken handen op hem toe. Terwijl ze dichterbij komt ziet hij haar sprankelende lach veranderen in een verdrietige blik. 'Was hij het niet? Is hij niet gekomen?'

Ze omhelst hem door haar lange, sprietige armen om zijn nek te slaan en haar borsten tegen zijn ribben te duwen. Hun veerkrachtige zachtheid windt hem op, maar dit is het verkeerde moment.

'Jelena, *draga*, hij was er en het was hem. Hij geloofde me niet. Hij is er honderd procent van overtuigd dat iedereen dood is.'

Ze begraaft haar vochtige gezicht in zijn hals. Dragan legt zijn handen in haar lendenen en streelt haar heupen. Als ze haar gezicht weer opheft zijn haar ogen rood. 'Wat doen we nu?'

'Terug naar Sarajevo. Ik heb hem niet kunnen overtuigen en we hebben geen geld om langer te blijven.'

Ze schudt haar hoofd. 'Ik wist zo zeker dat hij me zou herkennen.'

Hij legt zijn armen om haar heen en trekt haar naar zich toe. 'Ik weet het, *draga*, ik weet het.'

Jelena legt haar handen tegen zijn borst. 'Ik blijf. Weggaan zou falen betekenen. Laat mij een poging doen. Misschien als hij mij ziet... Hij zal zijn eigen kleindochter toch wel herkennen?'

Dragan pakt haar handen vast en brengt ze naar zijn mond om één voor één haar vingertoppen te kussen. 'Ik denk dat het geen zin heeft, *draga*, maar ik begrijp je reactie. Ik ga terug morgen en jij blijft. Het geld komt wel goed. Ik loop naar de receptie om te betalen en een eenpersoonskamer te regelen. Die zijn goedkoper.'

Hij maakt zich met moeite los uit Jelena's omhelzing en stapt met vaste tred richting de receptie. Jelena zakt in de met donker leer beklede fauteuil in de lobby waar ze de hele avond heeft zitten wachten. Niets ziend staart ze de donkere nacht in.

Het zachte kraken van het verweerde leer van de fauteuil achter haar ontgaat haar. De stem achter haar rug kraakt en klinkt onvast. 'Ben jij het echt, *tratinčica*?'

Haar lichaam schokt alsof ze onder stroom gezet wordt en ze klauwt in de leren stoelleuning. Jelena sluit haar ogen om de betekenis van de woorden diep in zich op te zuigen. Die stem, ouder maar bekend, en die woorden. Slechts één persoon op de hele

wereld noemt haar madeliefje.

'Opa Ilija!?' Ze draait zich aarzelend om.

Božilović zit schuin in de fauteuil. Zijn stok rust kalm naast hem tegen de zitting. In zijn ogen staan tranen. '*Tratinčica*, je leeft. Hoe is dat toch mogelijk? Hoe moet mijn versleten hart dit onverdiende geluk verwerken?'

Ze springt op en rent om de stoel heen. De oude man staat wankelend op.

'*Djed* Ilija, u bent het echt.'

'Ja, madeliefje, ik ben het en jij bent het.' Hij legt zijn vereelde handenpalmen tegen de perzikzachte huid van haar wangen. 'Je bent groot geworden. En mooi. Precies je moeder. Mooier zelfs. Dragan Radić is een bofkont. Ik zal hem opdragen zuinig op je te zijn.'

Ze klemt de oude man voorzichtig tegen haar borsten. 'U heeft me wel herkend.'

'Natuurlijk heb ik je herkend. Hoe zou ik je niet kunnen herkennen? Je lach staat in mijn geheugen gegrift. Je bent dus echt gered.'

Božilović trekt haar gezicht naar zich toe en kust haar zachte, zoet smakende lippen.

'Hoe heb je ons gevonden, opa Ilija?'

Ilija Božilović glimlacht. 'De jonge Radić is slim, maar niet gehard in overleven, zoals je opa. Gelukkig maar, voor hem en voor jou. Ik heb hem met mijn stok geslagen. Hij heeft je ongetwijfeld zijn blauwe scheen laten zien.'

Hij trekt zijn wenkbrouwen vragend op. Ze schudt niet begrijpend met haar hoofd.

'Dat komt dan nog wel. Terwijl hij druk was met zijn been, liet ik een zendertje in zijn jaszak verdwijnen.' Hij haalt zijn schouders op. 'Afwijking uit tijden waarin op je geschoten werd als je geen vrienden wilde verraden. Taxichauffeurs zijn altijd bereid om je van het station naar een hotel te rijden.'

'Maar waarom? Waarom zo omzichtig.'

'Ik moest zeker weten dat hij is wie hij zegt dat hij is. Iedereen kan een mooi meisje in een trouwjurk hijsen en een foto maken. Ik mocht niet het risico lopen met jouw leven, het laatste leven uit mijn familie, gehanteerd te worden.'

Ze schuift zijn pet recht op zijn hoofd. 'De tijden zijn veranderd, opa Ilija.'

'Ik ben gewoon voorzichtig, *tratinčica*. Zonder voorzichtigheid was ik al lang geleden begraven.'

Ze buigt voorover om hem op zijn wang te zoenen en geeft hem een arm. 'Ik ben blij dat je zo voorzichtig bent. Kom, we gaan Dragan opzoeken. Hij zal verrast zijn.'